

Par latviešiem un ebrejiem, par Latvijas izrāvienu

16.07.2012 13:17

Ilmārs Latkovskis, 11.Saeimas deputāts, Sabiedrības saliedētības komisijas priekšsēdētājs.

Visu rakstu lasiet lr.lv

Eduarda Andersa „Latviešu vidū HOLOKAUSTA LAIKĀ” (Jumava, 2011) ilgu laiku grāmatu plauktā uzlūkoju kā otršķirīgu lasāmvielu. Ko gan viens Latvijas ebrejs vēl varētu uzrakstīt, kad ir jau Valentīnas Freimanis „Ardievu, Atlantīda”!? Tagad teikšu: Andersa un Freimanis grāmatas lieliski papildina viena otru. (..)

Par Freimanis grāmatu visi jau zina. Tāpēc šoreiz vairāk pievērsīšu uzmanību Eduarda Andersa grāmatai. Domāju, ka Anderss nostiprina dažas nenovērtētas kvalitātes latviešu un ebreju attiecībās, vienlaicīgi apgāžot iesakņojušos nelabvēlīgus domāšanas stereotipus. (..)

Anderss kliecē latviešu vidū bieži sastopamo priekšstatu par ebrejiem kā vienotu un viendabīgu kopumu. Pirmskara Latvijā viņš redz gan Kurzemes vāciskos ebrejus, gan arī krieviskos ebrejus. Pēckara gados viņš ir norobežojies no cionistiem. Arī šodienas notikumos Anderss ir kritisks pret Eifraima Zurofa darbības metodēm.

Anderss norāda uz diezgan savrupu ebreju vidi, kurā viņš pavadīja savu bērnību. Savrupība no pārējās sabiedrības vairāk bija raksturīga ebreju izglītotajam un turīgajam slānim. Tas gan nebūtu nekas unikāls, jo pie vācbaltiešiem atradīsim gluži to pašu. Ebreju savrupību varēja pastiprināt reliģisko tradīciju ietekme. Tas arī latviešiem varēja radīt priekšstatu, ka ebreji ir kaut kas savāds, neizdibināms, pasvešs. Varbūt tas bezapziņā radināja pie sajūtas, ka tas, kas notiek ar ebrejiem, nenotiek ar mums.

Savrupā bērnības dzīve Andersam pusaudzā gados nebija šķērslis justies kā Latvijas patriotam. Lai gan viņam nepaliek nepamanīta Ulmaņa nacionālā politika, kas ierobežoja minoritātes, tomēr kopumā Ulmaņlaikus savā dzīvē viņš atceras kā „brīnišķīgi bezrūpīgus gadus”. Likumsakarīga ir Andersa ebreju negatīvā attieksme pret padomju okupāciju. Domāju, ka latviešu vidū gana neapjausta ir patiesība, ka Baigais gads bija baigs un iznīcinošs arī Latvijas ebreju elitei. Šķiet, ka latvieši vairāk pamanījuši ebreju lumpmenizētos slāņus, kuri padomju varu sagaidīja ar simpātijām un cerībām. Tie, kuri kāri uzskaita ebrejus starp NKVD briesmoņiem, atstāj bez ievērības faktus, vai tie bija Latvijas ebreji.

Nacistiskā agresīvā antisemitisma propaganda visu samaisīja vienā katlā. (..) Anderss to godprātīgi ir pamanījis un prasa atšķirīgu attieksmi ne tikai pret latviešu leģionāriem, bet arī uzskata, ka pat policijas bataljonos dienējušos nevar visus mērit ar vienu auklu.

Latviešu vēsturiskās situācijas izpratnei ļoti vērtīgs ir Andersa salīdzinājums ar Somiju:

„Latviešiem, kuriem Padomju Savienība bija nolaupījusi viņu valsti, droši vien bija tikpat lielas tiesības

kā somiem iesaistīties cīņā pret to pašu ienaidnieku. Kā somi, tā latvieši cīnījās nevis par Hitleru, bet pret Staļinu! Nevienš nenosoda somus par cīnīšanos pret asiņaino tirānu, un nevienam nevajadzētu nosodīt latviešus par cīnīšanos pret to pašu ienaidnieku – tikai tāpēc, ka tie bija spiesti to darīt tērpti nacistu uniformās ar SS nozīmēm, zem nacistu karogiem un ģenerāļiem.”

Atliek cerēt, ka šie tik saprotošie vārdi neaizmiglos latviešu vēsturisko atmiņu arī par to necilvēcību, kas Latvijā tika pastrādāta pret ebrejiem – un ne bez latviešu līdzdalības. Te nav runa par vainas apziņas uzņemšanos, bet gan par spēju kritiski paraudzīties uz vēsturi. Par spēju sajust kopīgu Latvijas, kopīgu cilvēcisku sāpi.

Cik daudz latviešu bija aktīvi vai pasīvi holokausta īstenotāji? Andersss ar eksaktu precizitāti pierāda, ka tas bijis niecīgs mazākums. Lai gan Andersa aprēķini ir latviešiem ļoti labvēlīgi, tomēr kopumā tādu rēķināšanu – cik kurš kuru nogalinājis, kurš pirmais bijis vainīgs – uzskatu par ļoti bīstamu metodi. Vairumā gadījumu tā vedīs tikai strupceļā. Taču Andersss kategoriski nostājas pret kolektīvās vainas un atbildības pieprasīšanu.

Latviešiem jābūt pateicīgiem Andersam par vēl kādu uzskaitījumu, pret ko latvieši paši nav bijuši gana vērīgi. Daudz vairāk ir bijis to latviešu, kuri par spīti visām briesmām ir piedalījušies ebreju glābšanā. Vidusmēra latvietis kaut ko zinās vienīgi par Žani Lipki.

Vēsture ir daudz cilvēcīgāka nekā to mēs atrodam mācību grāmatās. Cilvēcīgāka gan savā nežēlībā un nekrietnumā, gan arī līdzjūtībā un cildenumā. Runājot par ebreju un latviešu attiecībām, šķiet, joprojām esam pārlietu iesprūduši karojošas propagandas klišejās. Eduarda Andersa, tāpat kā Valentīnas Freimanis grāmata ir cilvēcisks skatījums, kas var kalpot par pamatu kvalitatīvi jaunai izpratnei latviešu un ebreju attiecībās. Tāda izpratne ļautu arī pārvarēt latviešu un ebreju pretnostatījumu.

Paliek jautājums, vai latvieši spēj pieņemt Freimani un Andersu, cilvēkus ar pasaules redzējumu, kā savējos? Kā latviešus? Plašākā kontekstā runa ir par spēju līdztekus etniski nacionālajai kultūras tradīcijai saskatīt un pielietot savā izaugsmē arī latviski multikulturālo tradīciju. Ar to es domāju latviešu, vācbaltiešu, ebreju, pirmskara Latvijas krievu kultūras savijumu. Tas ir aizmirsts, neizmantots potenciāls jaunam Latvijas izrāvienam, ko tagad tik cerīgi daudzzinām. Pieņemu, ka ar to tiek domāts arī garīgs izrāviens.